

Het PvdA-verkiezingsprogramma macro-economisch bezien

Enkele kanttekeningen

DRS. J. VAN SINDEREN* — J. R. PIJPERS* — L. J. M. VERDULT*

Onlangs is het verkiezingsprogramma van de Partij van de Arbeid verschenen. In dat programma wordt uitgegaan van een economische groei van 2%. Verder zouden tot 1985 ca. 300.000 arbeidsplaatsen moeten worden gecreëerd, om de werkloosheid terug te brengen tot 150.000 manjaren. In dit artikel wordt het verkiezingsprogramma, aan de hand van een geamendeerde versie van het Vintaf II-model, doorgerekend. Het blijkt dat de plannen van de PvdA alleen te realiseren zijn bij een blijvend forse loonmatiging. Wordt rekening gehouden met het Phillipscurve-effect (de lonen trekken weer aan als het met de economie wat beter gaat), dan kan de werkgelegenheidsdoelstelling niet worden gehaald. De auteurs vergelijken ten slotte financiering van het programma door middel van extra aardgasbaten, zoals door de PvdA bepleit, met financiering via de kapitaalmarkt. Zij geven aan de aardgasfinanciering alleen de voorkeur, indien de aardgasbaten worden gebruikt voor het stimuleren van de investeringen.

Inleiding

Onlangs publiceerde het partijbestuur van de PvdA het ontwerp-verkiezingsprogramma 1) voor de aanstaande Tweede-Kamerverkiezingen 2). Centraal in dit programma staat het terugbrengen van de werkloosheid tot 150.000 manjaren in 1985. Daarvoor zouden tot 1985 ongeveer 300.000 arbeidsplaatsen gecreëerd dienen te worden, waarvan ca. 50.000 in deeltijdarbeid. Verder wordt uitgegaan van een economische groei van 2% 3) en dient er een positief saldo op de betalingsbalans te zijn met het oog op de te financieren ontwikkelingshulp. Ten slotte zou het niveau van de investeringen moeten worden vergroot en het financieringstekort van de overheid worden teruggedrongen.

Bij het dekkingsplan van het totale programma staat een vergroting van de aardgasbaten centraal. Deze extra opbrengsten moeten enerzijds komen van een herziening van de aardgascontracten met afnemerslanden en anderzijds van een versnelde exploitatie van het aardgas. Verder moeten beleggingsvoorschriften en het bestrijden van zwart geld de PvdA-meerjarenplannen financieren. Om de plannen kans van slagen te geven is bovendien een inkomensmatiging (met een herverdeling van inkomens) noodzakelijk, om de arbeidskostenstijging voor zowel het bedrijfsleven als de overheid te beperken. Deze inkomensmatiging zou via een aftopping van de prijscompensatie moeten worden bereikt.

Hoewel *Weerwerk* door vele cijfers omgeven is, kan nauwelijks gesproken worden van een werkelijk kwantitatieve macro-economische onderbouwing. Zo wordt de invloed van het verkiezingsprogramma op de genoemde macro-economische doelstellingen als betalingsbalans en economische groei niet behandeld, terwijl ook niet duidelijk is aangegeven hoe het creëren van extra arbeidsplaatsen in met name de particuliere sector tot stand moet komen. Bovendien wordt niet vermeld wat de gevolgen van het programma zullen zijn voor enkele toch zeer relevante variabelen zoals het volume van de particuliere consumptie en de reële loonvoet. Het blijft dan ook vaag in hoeverre aan de berekeningen een macro-economisch model ten grondslag heeft gelegen, behalve dat de werkgroep de meerjarenramingen van het Centraal Planbureau uit 1979 hanteert en dat wordt toegezegd dat aan het einde van dit jaar met medewerking van officiële instanties het verkiezingsprogramma zal worden bijgewerkt.

Vooruitlopend op deze eventuele bijstelling hebben wij het ontwerpprogramma doorgerekend met behulp van een op enkele essentiële punten geamendeerd Vintaf-II-model, te noemen Vintaf-Mon 4). De analyse is toegespitst op de twee cruciale veronderstellingen in het ontwerp-programma: loonmatiging via een aftopping van de prijscompensatie en de financiering van een deel van de extra overheidsuitgaven uit verhoogde aardgasbaten. De vraag die centraal staat is in hoeverre de in het verkiezingsprogramma uitgesproken verwachtingen aangaande creatie van arbeidsplaatsen, stimulering van economische groei en verbetering van de betalingsbalans modelmatig kunnen worden bevestigd en in hoeverre het programma afhankelijk is van de zojuist genoemde veronderstellingen.

De opzet van dit artikel is verder als volgt. Eerst wordt aandacht besteed aan de wijze waarop het programma door ons is geanalyseerd. Daarna gaan we in op de gevoeligheid van de uitkomsten van het verkiezingsprogramma ten aanzien van het functioneren van de arbeidsmarkt, en vervolgens op de gevoeligheid ten aanzien van de reeds aangestipte loonmatiging. Ten slotte worden de gevolgen van het financieren van de extra uitgaven op de kapitaalmarkt vergeleken met de gevolgen van dekking door middel van extra aardgasbaten.

* Verbonden aan de vakgroep Macro-Economische Politiek van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

1) *Weerwerk*, Ontwerp-verkiezingsprogramma PvdA, *PK-Ledenblad*, jaargang 11, nr. 8, Amsterdam, 1980.

2) Bij het gereedkomen van dit artikel verscheen het CDA-verkiezingsprogramma. Wij waren niet meer in de gelegenheid om het daarin vermelde te vergelijken met het PvdA-verkiezingsprogramma. Vandaar dat in dit artikel alleen de PvdA-voorstellen behandeld worden.

3) In het PvdA-verkiezingsprogramma wordt gesproken over het kiezen voor een economische groei van 2% (*Weerwerk*, 1980, blz. 46). Er wordt daarbij vergeten dat de economische groei geen exogeen gegeven is, doch afhankelijk is van het te voeren beleid. Vandaar dat de 2%-groei in dit stuk als een *doelstelling* opgevat wordt.

4) Met name is rekening gehouden met monetaire effecten van betalingsbalanssaldi op de bestedingen. Voor een overzicht van deze veranderingen wordt verwezen naar: A. Knoester en J. van Sinderen, Over de monetaire gevolgen van de betalingsbalans, *Maandschrift Economie*, 1980, blz. 145-174.

Een macro-economische benadering

De geplande uitgaven 1982-1985

Het PvdA-ontwerpprogramma is voor een macro-economische analyse als de onze te gedetailleerd. Vandaar dat voor verschillende posten van de overheidsuitgaven aggregatie heeft plaatsgevonden. De gehanteerde indeling is weergegeven in tabel 1, waarin (in guldens van 1980) de geplande uitgaven voor de jaren 1982-1985 zijn vermeld.

Tabel 1. Beslag van de collectieve sector ten gevolge van het PvdA-verkiezingsprogramma 1981-1985, in mln. guldens, constante guldens 1980 a)

	1982	1983	1984	1985
Verlaging aanvangssalarissen hogere functies bij overheid	-100	-250	-400	-500
Minder WIR-premie, en steun van midden- en kleinbedrijf alsmede noodzakelijke energie- en milieu-investeringen	-75	350	775	1.200
Exportsubsidies	200	200	200	200
Bedrijfssteun, verliesdeclaraties en rentesubsidies	250	200	150	100
Minimuminkomensgarantie voor oudere zelfstandigen	-	25	50	50
Bezuinigingen huursubsidiebeleid	-25	-75	-150	-300
Verlaging honoraria vrije beroepen in gezondheidszorg	-100	-200	-300	-400
Overige materiële overheidsuitgaven exclusief het arbeidsplaatsenplan en inclusief noodzakelijke milieu- en energie-investeringen en pensioenmaatregelen	2.652	5.850	7.917	10.735
Totale materiële overheidsuitgaven, exclusief arbeidsplaatsenplan	2.802	6.100	8.242	11.085

a) Gedefleerd met de prijs van het nationaal product tegen marktprijzen.

Bij deze tabel dient het volgende te worden opgemerkt:

- de post „minder WIR-premie” en de uitgaven in het kader van de stimulering van het midden- en kleinbedrijf zijn samengenomen met een deel van de door de PvdA noodzakelijk geachte energie- en milieu-investeringen 5), en zijn te zamen opgevat als een directe stimulering van de investeringen;
- de minimuminkomensgarantie voor oudere zelfstandigen en de verlaging van de honoraria voor de vrije beroepen in de volksgezondheid worden in de inkomens van zelfstandigen verdisconteerd;
- de verlaging van de aanvangssalarissen voor de hogere functies bij de overheid worden direct in mindering gebracht op de loongevoelige overheidsuitgaven;
- de exportsubsidies worden opgevat als een directe impuls in de Nederlandse export, terwijl de bezuinigingen in het kader van de huursubsidies ten laste komen van het overgedragen inkomen. De bedrijfssteun beschouwen we als een subsidie op het winst- en kapitaalinkomen;
- de overige voor de periode 1982-1985 geplande overheidsuitgaven (exclusief de uitgaven voor het arbeidsplaatsenplan) zijn niet verbijzonderd, maar worden integraal als extra bestedingen gezien, die in het door ons gehanteerde model geen specifieke effecten op bepaalde bestedingscategorieën hebben.

In het ontwerp-programma worden verschillende bedragen gereserveerd voor het creëren van extra arbeidsplaatsen in de collectieve sector 6). Daar in de door ons gehanteerde versie van Vintaf-II de loongevoelige uitgaven endoogen zijn, evenals in het oorspronkelijke Vintaf-II-model, is integrale overname van de door de PvdA geplande bestedingen aan lonen en salarissen niet consistent met het genoemde model 7). Immers, de loonontwikkeling bij de overheid is afhankelijk van de loonontwikkeling in de marktsector 8).

Wel is het aantal werkenden bij de overheid met jaarlijks 12.500 man verhoogd om te komen tot de beoogde 50.000 extra arbeidsplaatsen in 4 jaar tijd. De hieraan verbonden kosten worden ieder jaar automatisch door het model bere-

kend. Om de totale te financieren extra overheidsuitgaven te bepalen moeten de bedragen van de tabel 1 worden opgeteld bij de loongevoelige uitgaven ten gevolge van het arbeidsplaatsenplan. Dit is in onze berekeningen dan ook steeds gebeurd.

De verwachte extra inkomsten 1982-1985

De belangrijkste bron van extra inkomsten voor de overheid in de komende regeerperiode ter financiering van de geplande extra uitgaven, dient naar de mening van de PvdA het aardgas te zijn. Daarnaast worden genoemd de bestrijding van het zwarte circuit en verwachte positieve effecten van beleggingsvoorschriften. In tabel 2 zijn deze verwachte extra inkomsten vermeld.

Tabel 2. Door de PvdA verwachte extra opbrengsten over de periode 1981-1985, in mln. guldens, constante guldens 1980 a)

	1982	1983	1984	1985 b)
Extra opbrengst aardgas	1.000	2.000	3.000	4.000
Extra kapitaalmarkt middelen door voorschriften	625	1.250	1.875	2.500
Extra middelen door bestrijding zwart geld	150	300	450	1.000
Inverdieneffecten ten gevolge van een daling van het aantal uitkeringsgerechtigden	-	-	500	1.000
Totaal extra middelen	1.775	3.550	5.825	8.100

a) Gedefleerd met de prijs van het netto nationaal product tegen marktprijzen.

b) De bedragen voor 1985 komen uit tabel 4, blz. 51 van *Weerwerk*. De daar vermelde bedragen zijn weliswaar afhankelijk van de loonstijging doch de bedragen die daardoor beïnvloed worden zijn in ons model endoogen en derhalve niet in tabel 2 vermeld. Dit endogene deel van de middelen, de z.g. „ruimte door geringer uitgavenbeslag bij ongewijzigd beleid”, is geïnterpreteerd als een correctie op de loongevoelige uitgaven in combinatie met de endogene belastingopbrengsten.

Bij deze tabel willen we de volgende kanttekeningen plaatsen:

- het verkiezingsprogramma vermeldt alleen de verwachte inkomsten voor 1985. De bedragen die in de jaren daarvoor vrijkomen moesten dan ook door ons worden geschat. Daarbij is steeds een met een gelijk bedrag per jaar opklimmende reeks genomen, met uitzondering van de „inverdieneffecten”;
- extra aardgasopbrengsten moeten volgens het verkiezingsprogramma niet alleen via een aanpassing van de exportcontracten worden gerealiseerd, doch tevens door een versnelde aardgasproductie. Daarvoor hebben we aangenomen dat bij ongewijzigd beleid de aardgasproductie jaarlijks met 5% afneemt, terwijl de aardgasprijzen met 6,5% per jaar worden verhoogd 9). Voor het PvdA-alter-

5) Ter wille van de eenvoud is de helft van de energie- en milieu-investeringen aan de particuliere sector toebedeeld. Opgemerkt zij dat in het PvdA-program geen expliciete bedragen voor de jaren 1982 t/m 1984 voor de genoemde investeringen zijn opgenomen. Voor het gemak hebben wij een jaarlijkse verdubbeling vanaf 1982 verondersteld met als eindbedrag het getal dat voor 1985 in *Weerwerk* gegeven is.

6) Er wordt gesproken over 50.000 arbeidsplaatsen in 1985 (blz. 47). In onze studie wordt afgezien van de eventueel via deeltijdarbeid te scheppen banen.

7) Zie Centraal Planbureau, *Een macro-model voor de Nederlandse economie op middellange termijn (Vintaf II)*, Occasional paper nr. 12, Den Haag, 1977, bijlage I, blz. 4.

8) Het is vreemd dat in het PvdA-plan deze kostencategorie constant verondersteld is. Alleen in tabel 2 op blz. 48 worden de totale uitgaven van de overheid als beïnvloedbaar door de loonontwikkeling gezien. Een doorwerking van deze gevoeligheden binnen het programma ontbreekt evenwel.

9) Deze getallen zijn gebaseerd op de ontwikkeling in 1978. Voor dit jaar geldt een produktiedaling van 8% en een prijsstijging van 4%. Deze cijfers hebben we iets aangepast gegeven de ontwikkelingen op de oliemarkt van de afgelopen periode. Zoals bekend is het de bedoeling de aardgasprijzen aan de prijsontwikkeling van stookolie te koppelen, zodat de aanname van een constante groeivoet voor de aardgasprijzen als een ruwe benadering voor de verwachte ontwikkeling moet worden gezien.

natief veronderstellen we een constante produktie van aardgas op het niveau van de winning in 1981; de aardgas-prijzen worden zodanig aangepast dat de door de PvdA beoogde extra opbrengsten in 1985 (f. 4 mrd.) ook inderdaad worden gehaald;

De verwerking in Vintaf-Mon

De door ons gebruikte methode is die van de variantenanalyse. Dit houdt in dat aan de hand van voorspelde exogenen en een hoeveelheid startwaarden van vertraagde endogenen voor een bepaalde periode een basisprojectie berekend wordt (10). De in dit artikel gepresenteerde „spoorboekjes” zijn de gevolgen van het PvdA-verkiezingsprogramma ten opzichte van deze basisprojectie.

De drie uitgavenverhogingen ten aanzien van de bestedingenkant (directe investeringsstimulering, exportsubsidiering en een verhoging van de materiële overheidsuitgaven) zijn benevens enkele minder belangrijke correcties, direct in het door ons gehanteerde model verwerkt. Behalve deze uitgavenverhogingen worden ook de extra arbeidsplaatsen die de PvdA in de collectieve sector denkt te creëren, ingezet. Het model genereert de hieraan verbonden loonkosten.

Aan de inkomenskant speelt, zoals gezegd, het aardgas een belangrijke rol. Daar het Vintaf-model hiermee niet expliciet rekening houdt, hebben we de inkomsten uit het aardgas direct ten gunste van de betalingsbalans ingezet, terwijl daarnaast aangenomen is dat deze inkomsten voor 100% de schatkist ten goede komen (11). Zodoende impliceert de aardgasfinanciering een vergroting van de basisgeldhoeveelheid (12). Verder wordt via wettelijke maatregelen ongeveer f. 2,5 mrd. van de beleggingenstroom van pensioenfondsen enz. verlegd ten behoeve van het totale volkshuisvestingsprogramma (dus bij de overheid belegd), terwijl er bovendien een bepaald bedrag aan zwart geld op tafel moet komen. Al deze genoemde inkomsten hebben wij in mindering gebracht op het totale door de overheid te financieren bedrag. Resteert dan nog een negatief saldo, dan zal dat op een of andere wijze moeten worden gedekt (b.v. op de kapitaalmarkt).

Een belangrijke voorwaarde voor het slagen van het PvdA-programma is een algehele inkomensmatiging. Deze matiging is in de vorm van een aftopping van de prijscompensatie gegoten. In macro-economische termen houdt dit in dat de coëfficiënt voor de prijssterm in de loonrelatie kleiner dan 1 wordt (13). Hoeveel kleiner dan 1 deze coëfficiënt moet zijn, komt in de volgende paragraaf aan de orde. Daarin zal tevens aandacht besteed worden aan de gevoeligheid van de uitkomsten van het verkiezingsprogramma voor het al dan niet meenemen van het zogenaamde „Phillipscurve-effect”.

Inkomensmatiging en arbeidsmarkt

Loonbeperking heeft in het algemeen een negatief effect op de bestedingen en daardoor een positieve invloed op de betalingsbalansontwikkeling, als gevolg van een dalende import van consumptiegoederen. In de jaargangentheorie is loonmatiging daarnaast gunstig voor de werkgelegenheid doordat arbeidsintensieve jaargangen minder snel buiten werking worden gesteld. Bij een gelijkblijvend arbeidsaanbod zal dit tot minder werklozen leiden. Het is evenwel denkbaar dat de gedaalde werkloosheid als gevolg van de inkomensmatiging aanleiding zal geven tot spanningen op de arbeidsmarkt, hetgeen zich kan uiten in een opwaartse druk op het loonpeil. Doet dit zich voor, dan wordt de matiging gedeeltelijk tenietgedaan. Ook bij een relatief hoog werkloosheidspercentage kan een dergelijke opwaartse druk op de lonen zich voordoen (14). In hoeverre dit het geval zal zijn, hangt sterk samen met de werking van de arbeidsmarkt. Ondoorzichtigheid en spanningen op deelmarkten kunnen leiden tot een opwaartse druk op het macro-economische loonpeil die bij een homogene marktstructuur achterwege zou zijn gebleven. Het al dan niet voorkomen van dit verschijnsel, dat in de

literatuur bekend staat als het Phillipscurve-effect, zal belangrijke repercuussies hebben op de effectiviteit van het economisch beleid ten aanzien van werkgelegenheid, betalingsbalans en economische groei (15). Vandaar dat onze analyse zowel met als zonder het Phillipscurve-effect is uitgevoerd. Voor de volledigheid wordt nog opgemerkt dat het tekort dat na de confrontatie van de middelen en claims resulteert gefinancierd wordt op de kapitaalmarkt (16).

Het plan berekend zonder Phillipscurve

Daar in *Weerwerk* gesproken wordt over een stringente matiging van inkomens (blz. 50), zijn we er in onze analyse allereerst van uitgegaan dat de opstellers van het program een arbeidsmarkt voor ogen hebben waarin het niveau van de werkloosheid geen invloed heeft op de loonvorming. Het handhaven van de koopkracht voor de lagere inkomens, gepaard gaand met het inleveren van inkomens boven modaal door een aftopping van de prijscompensatie, is modeltechnisch geïnterpreteerd als een verlaging van de loonelasticiteit ten aanzien van de consumptieprijzen, van 1,01, zoals in Vintaf-II, naar 0,8. Dit komt ongeveer overeen met een matiging van 1% *ex ante*.

Tabel 3. Gecumuleerde effecten van de PvdA-voorstellen voor de periode 1982-1985 onder de veronderstelling van 80% prijscompensatie en afwezigheid van het Phillipscurve-mechanisme. Het overheidstekort wordt in eerste aanleg gefinancierd door extra aardgasbaten en voor het overige via de kapitaalmarkt a)

	1982	1983	1984	1985
Volume particuliere consumptie (%)	0,3	0,7	1,0	1,0
Volume investeringen in outillage (%)	1,8	2,9	4,7	6,2
Volume nationaal produkt (%)	0,6	0,9	1,3	1,7
Prijspeil particuliere consumptie (%)	-0,4	-0,6	-0,7	-0,6
Prijspeil nationaal produkt (%)	-0,8	-1,3	-1,6	-1,6
Prijspeil goederenexport (%)	-0,3	-0,4	-0,5	-0,4
Loonsom per werknemer (%)	-1,2	-1,9	-2,3	-2,1
Reële arbeidskosten (%)	-0,4	-0,6	0,7	0,6
Reële loonvoet (%)	-0,8	-1,3	-1,6	-1,6
Prijspeil aardgas (%)	2,7	5,5	8,3	11,4
Werkloosheid ($\times 1.000$)	-23	-40	-55	-64
Geherdef. basisgeldhoeveelheid (%)	0,4	0,6	0,9	1,1
Betalingsbalans (mln. guldens)	-489	-681	-295	468
Goud- en deviezenvoorraad (mln. guldens)	489	-1169	-1465	-1932
Betalingsbalans (in % Br.) b)	-1,9	-2,6	-1,1	-1,8
Goud- en deviezenvoorraad (in % Br.)	-1,9	-4,5	-5,6	-7,4
Werkgelegenheid in bedrijven ($\times 1.000$)	15	25	36	44

a) Alle procentuele veranderingen zijn ten opzichte van 1981.

b) Br = de basisgeldhoeveelheid in 1981.

10) De berekeningen zijn voor de periode 1978-1985 uitgevoerd, omdat voor 1978 als laatste jaar alle gegevens aangaande de startwaarden ter beschikking stonden. Voor de exogenen worden de waarden gehanteerd voor zover die in het PvdA-programma voorkomen. De overige exogenen zijn verkregen door extrapolatie, voor het merendeel vanaf 1980. Voor de gevoeligheid t.a.v. de exogenen projectie zie A. Knoester en J. van Sinderen, op. cit., 1980, blz. 172.

11) Schattingen van Jepma geven aan dat dit momenteel ongeveer 75% is. Zie C.J. Jepma, Is de Nederlandse ziekte chronisch, geciteerd in S.K. Kuipers, *Growth and stagnation of the Dutch economy: an analysis of the sixties and the seventies*, Groningen, 1980, blz. 41. De veronderstelling dat 100% van de extra aardgasbaten naar de overheid zou vloeien, lijkt op basis van Jepma's studie dus optimistisch.

12) Er is dus aangenomen dat de aardgasdeviezen onmiddellijk ten gunste van de financiering komen en niet neerslaan in de overheidskas.

13) In Vintaf-II ziet deze vergelijking er gestileerd als volgt uit $\dot{l} = \dot{P}_c + (\dot{Y} - \dot{a})$. Hierin is l de nominale loonstijging, P de prijsstijging, en $(\dot{Y} - \dot{a})$ de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit.

14) Zie omtrent dit onderwerp o.a. L. Knegt, A. Knoester, R.S.G. Lenderink en N. van der Windt, Macro-economisch beleid en Vintaf-II: een gevoeligheidsanalyse, in: W. Driehuis en A. van der Zwan (red.), *De voorbereiding van het economische beleid kritisch bezien*, Leiden/Antwerpen, 1978, blz. 212. Deze spreken over „een naar rechts verschoven Phillipscurve”, hetgeen inhoudt dat het frictiewerkloosheidspercentage gestegen is.

15) Het is verder heel goed mogelijk dat dit mechanisme slechts één kant opwerkt. Dat wil zeggen, bij toenemende werkloosheid zal het Phillips-curve-mechanisme worden uitgeschakeld, terwijl bij een afnemende werkloosheid loonclaims zullen volgen.

16) De door ons gehanteerde methode van analyse is afkomstig van A. Knoester, *Over geld en macro-economische politiek*, Leiden, 1980, blz. 152.

In tabel 3 is het verloop weergegeven van enkele macro-economische grootheden, berekend met het geamendeerde Vintaf-II-model (Vintaf-Mon) onder de genoemde veronderstellingen ten aanzien van de loonvorming. Hieruit is af te lezen dat de veronderstellingen een nominale loondaling (over 4 jaar gecumuleerd) impliceren van ruim 15%, terwijl de lonen reëel met bijna 10% dalen. Men dient er hierbij rekening mee te houden dat de loonmatiging een negatieve invloed heeft op de gemiddelde arbeidsproductiviteit. Het gevolg van een en ander is dat de loondaling nog versterkt wordt door de terugloop van de produktiviteit, waardoor de loonmatiging *ex post* groter uitvalt dan de loonmatiging *ex ante*. Al met al impliceert een aftopping op de zojuist geschetste manier een forse matiging, te meer daar deze matiging voor het grootste deel van de hogere inkomens moet komen.

Het beeld van een teruglopende consumptie als gevolg van de inkomensbeperking is duidelijk te zien in tabel 3. De omvang van de consumptiedaling is evenwel relatief gering te noemen, gegeven de forse loonmatiging. Enerzijds is dit een gevolg van het feit dat naast de lonen de overdrachts- en de winstinkomens in de consumptiefunctie een rol spelen, anderzijds worden de bestedingen positief beïnvloed door het ruim beschikbaar zijn van basisgeld. Dit laatste vindt zijn oorzaak in de grote overschotten op de betalingsbalans als gevolg van de extra aardgasopbrengsten 17).

De bestedingen aan investeringsgoederen nemen sterk toe. Een van de belangrijkste oorzaken hiervan is vanzelfsprekend de loonmatiging, die een positief effect op het overige inkomen heeft. In de door ons gehanteerde investeringsvergelijking is dit overige inkomen één van de factoren die de uitgaven aan investeringsgoederen (sterk) beïnvloedt. Aan de andere kant speelt ook hier de monetaire verruiming, als gevolg van de betalingsbalansoverschotten, een belangrijke rol. Ten slotte zal de stimulering van de investeringsuitgaven, door de gerichte maatregelen, haar uitwerking niet missen.

Bekijken we het effect van het PvdA-verkiezingsprogramma op de ontwikkeling van het nationale produkt, en daarmee op de economische groei, dan is een extra groei van gemiddeld 1% over de door ons onderzochte periode te traceren, deels als gevolg van de stimulering van de bestedingen. Wordt daarnaast een economische groei in een zelfde orde van grootte aangenomen bij ongewijzigd beleid, dan komt het uiteindelijke groeicijfer dicht in de buurt van het „gekozen” cijfer van 2% per jaar 18).

Het aantal arbeidsplaatsen in de particuliere sector dat als gevolg van het werkgelegenheidsprogramma van de PvdA tot 1985 gecreëerd wordt, becijferen wij op ongeveer 140.000 manjaren, een cijfer dat overeenkomt met de doelstellingen van PvdA-zijde 19). De werkloosheid loopt ten opzichte van het centraal alternatief terug met ongeveer 150.000 manjaren.

Het betalingsbalanssaldo is gemiddeld genomen over de periode positief. Dit is evenwel alleen het gevolg van de reeds genoemde aardgasbaten, daar de algehele bestedingsstimulering op zich zal resulteren in extra import die de betalingsbalans uit het lood doet slaan. Het compenseren van dergelijke tekorten met aardgasbaten voorkomt een monetaire verkrapping en daarmee het inzakken van de macro-economische bestedingen.

Resumerend kunnen we stellen dat onze berekeningen in grote lijnen het plan van de PvdA ondersteunen. Dat de veronderstelde forse loonmatiging hierbij evenwel een cruciale rol speelt, blijkt als we bij het doorrekenen van het PvdA-plan wel het Phillipscurve-effect „meenemen”.

Het plan berekend met Phillipscurve

Empirisch onderzoek heeft aangetoond dat de invloed van de werkloosheid op de loonvorming niet *a priori* te verwerpen is 20). Hoewel de specifieke vorm waarin het werkloosheidspercentage in de loonrelatie moet worden opgenomen niet bij voorbaat vaststaat, lijkt het meenemen van het reeds genoem-

de Phillipscurve-mechanisme een redelijke benadering van de invloed van de werkloosheid op het loonniveau. Tabel 4 presenteert de modeluitkomsten met een loonvergelijking inclusief de Phillipscurve.

Tabel 4. Gecumuleerde effecten van de PvdA-voorstellen voor de periode 1982-1985 onder de veronderstelling van 80% prijscompensatie en aanwezigheid van het Phillipscurve-mechanisme. Het overheidstekort wordt in eerste aanleg gefinancierd door de extra aardgasbaten, en voor het overige via de kapitaalmarkt a)

	1982	1983	1984	1985
Volume particuliere consumptie (%)	0,6	1,7	-2,6	2,7
Volume in investeringen in outillage (%)	2,0	3,5	6,5	12,3
Volume nationaal produkt (%)	0,7	1,3	2,3	4,1
Prijspeil particuliere consumptie (%)	-0,9	2,2	3,8	-5,6
Prijspeil nationaal produkt (%)	-1,6	3,7	-6,2	9,1
Prijspeil goederenexport (%)	-0,7	1,6	-2,6	-3,7
Loonsom per werknemer (%)	-2,4	-5,7	9,0	-15,2
Reële arbeidskosten (%)	0,8	2,0	3,7	6,1
Reële loonvoet (%)	1,5	-3,5	-6,1	-9,7
Prijspeil aardgas (%)	4,0	8,6	13,6	19,4
Werkloosheid (× 1.000)	-29	59	96	145
Geherdef. basisgeldhoeveelheid (%)	0,4	1,2	8,1	16,6
Betalingsbalans (mln. gulden)	136	689	2263	1959
Goud- en deviezenvoorraad (mln. gulden)	136	553	2816	4774
Betalingsbalans (in % Br.)	-0,7	3,5	11,6	10,1
Goud- en deviezenvoorraad (in % Br.)	0,7	2,8	14,5	24,5
Werkgelegenheid in bedrijven (× 1.000)	21	46	82	138

a) Alle procentuele veranderingen zijn ten opzichte van 1981.

Hieruit is af te lezen dat ook in dit geval een loondaling ten opzichte van de centrale projectie resulteert, doch de omvang hiervan is relatief gering: ca. 2% nominaal, en „slechts” 1,5% reëel. We zien verder dat de consumptieve bestedingen nu minder teruglopen en de investeringsontwikkeling achterblijft in vergelijking met tabel 3. De exportprestatie is aanzienlijk slechter gegeven de relatieve ontwikkeling van het prijspeil van de goederenexport. Het resultaat van één en ander is dat de betalingsbalanspositie verslechtert, zelfs zodanig dat er sprake is van een tekort, ondanks de extra aardgasbaten. Aan de geformuleerde doelstelling van een overschot op de betalingsbalans ter financiering van de ontwikkelingshulp wordt dus niet voldaan. Ook het „uitgangspunt” van de economische groei van 2% en het creëren van een hoeveelheid extra arbeidsplaatsen in de orde van grootte van 140.000 manjaren in de particuliere sector, worden niet gehaald. De gemiddelde groei van het nationaal produkt is slechts 0,4% terwijl er tot 1985 nauwelijks 50.000 arbeidsplaatsen in de particuliere sector bijkomen.

Concluderend kunnen we stellen dat het Phillipscurve-mechanisme verstrekkende gevolgen heeft voor de uitvoerbaarheid van de PvdA-plannen. Men is uitgegaan van een dusdanig stringent loonbeleid, dat het Phillipscurve-mechanisme uitgeschakeld kan worden. Is een dergelijk beleid niet of slechts ten dele uitvoerbaar, dan is het zeer de vraag of de door de PvdA voorspelde waarden ten aanzien van werkgelegenheid, betalingsbalans en economische groei wel realiseerbaar zijn.

17) Het wegdrukken van de particuliere bestedingen („crowding out”), als gevolg van de verhoging van de overheidsuitgaven bij kapitaalmarktfinanciering, zoals beschreven in Knoester en Van Sinderen, op. cit., 1980, is door de combinatie van beleidsmaatregelen in dit geval moeilijk te traceren. Daarbij komt dat door de extra aardgasbaten vanuit het buitenland de verkrapping van de monetaire situatie, die het gevolg zou zijn van de verhoging van de overheidsuitgaven, tenietgedaan wordt. Zie Knoester en Van Sinderen, op. cit., 1980, blz. 157-158.

18) Een groeicijfer van 1% per jaar bij ongewijzigd beleid is evenwel vrij optimistisch, getuige het *CEP 1980*, (blz. 18), waar voor 1979 en 1980 resp. 0,5% en 0,0% gegeven wordt.

19) Hierbij wordt afgezien van de door deeltijdarbeid in de marktsector extra te creëren arbeidsplaatsen. De 50.000 banen in de publieke sector zijn exogeen ingezet, zodat het totaal aan extra arbeidsplaatsen op 190.000 uitkomt. Het alom gepubliceerde cijfer van 300.000 extra banen berust op het meenemen van 60.000 banen bij ongewijzigd beleid en 50.000 arbeidsplaatsen in deeltijdarbeid.

20) Zie o.a. A. S. Brandsma en N. van der Windt, *Lonen en afwenteling*, Vakgroep Macro-Economische Politiek, Rotterdam, 1980, blz. 3 en 4.

Kapitaalmarktfinanciering

De PvdA wil de geplande uitgaven zoveel mogelijk betalen uit aardgasbaten enerzijds en kapitaalmarktfinanciering, in combinatie met een jacht op zwart geld, anderzijds. Op deze aardgasfinanciering zal nu wat nader worden ingegaan. Daarbij zal een vergelijking gemaakt worden tussen een dekking van de extra overheidsuitgaven op de kapitaalmarkt en een financiering via extra aardgasopbrengsten.

Kapitaalmarktfinanciering is binnen de context van Vintaf-Mon gedefinieerd als die wijze van financieren die noch monetair noch via een verhoging van belastingen geschiedt. Het op deze manier meenemen van de financieringsproblematiek heeft zijn beperkingen, doch kan een waardevolle illustratie geven van de tendenties die te verwachten zijn bij een oplopend financieringstekort. In tabel 5 worden de gevolgen van het PvdA-plan gepresenteerd indien het door de overheid te financieren bedrag vanwege de additionele uitgaven niet wordt gedekt door de extra aardgasbaten, maar door kapitaalmarktfinanciering. Er is gerekend exclusief het Phillips-curve-effect, omdat op die manier de uitgangspunten van het program zo dicht mogelijk worden benaderd.

Tabel 5. Gecumuleerde effecten van de PvdA-voorstellen voor de periode 1982-1985 onder de veronderstelling van 80% prijscompensatie en de afwezigheid van het Phillips-curve-mechanisme; er is afgezien van extra aardgasbaten

	1982	1983	1984	1985
Impuls in basisgeld	-	-	-	-
Volume particuliere consumptie (%)	-0,6	-2,0	-3,8	-5,1
Volume investeringen in outillage (%)	2,0	1,9	1,4	3,4
Volume nationaal produkt (%)	0,8	1,2	2,0	3,3
Prijspeil particuliere consumptie (%)	-0,9	-2,36	4,1	-6,1
Prijspeil nationaal produkt (%)	-1,3	-3,1	-5,7	-8,7
Prijspeil goederenexport (%)	-0,7	1,6	-2,7	-4,0
Loonsom per werknemer (%)	2,5	-5,9	-10,5	-16,6
Reële arbeidskosten (%)	-1,2	2,7	-4,8	7,8
Reële loonvoet (%)	1,6	-3,6	-6,5	-10,4
Prijspeil aardgas (%)	-	-	-	-
Werkloosheid (× 1.000)	-33	65	-102	-148
Geheerdef. basisgeldhoeveelheid (%)	0,7	1,4	2,3	3,7
Betalingsbalans (mln. guldens)	-1358	-1051	1178	2016
Goud- en deviezenvoorraad (mln. guldens)	1358	-2408	-1231	785
Betalingsbalans in (in % Br.)	-7,0	-5,4	6,1	10,4
Goud- en deviezenvoorraad (in % Br.)	-7,0	-12,4	6,3	4,0
Werkgelegenheid in bedrijven (× 1.000)	26	53	89	142

Vergelijken we deze cijfers met die welke gepresenteerd zijn in tabel 3, dan valt het volgende op. De loonmatiging *ex post*, ligt reëel zowel als nominaal in dezelfde orde van grootte. Doordat geen aardgasbaten zijn meegenomen, zien we in de jaren 1982 en 1983 een verslechtering van de betalingsbalans optreden als reactie op de stijging van de bestedingen die

importontwikkeling doen vooruitlopen op de exportgroei. Ten gevolge van deze betalingsbalanstekorten is een monetaire verkrapping onvermijdelijk daar het gat in de betalingsbalans niet op één of andere manier gecompenseerd wordt. De hieruit resulterende vermindering van de basisgeldhoeveelheid draagt ertoe bij dat zowel de investeringsuitgaven als de consumptieve bestedingen onder druk komen te staan (21). Met name de investeringen zijn gevoelig voor het meer of minder ruim voorhanden zijn van financieringsmiddelen. Het sterk verminderen van de particuliere bestedingen heeft tot gevolg dat de betalingsbalans in het derde en vierde jaar van onze berekeningen van een tekort omslaat naar een overschot. Dit overschot is in 1985 zelfs iets groter dan in het geval inclusief aardgas. De economische groei is iets lager doch het aantal arbeidsplaatsen ligt in dezelfde orde van grootte (22).

Resumerend kunnen we stellen dat de effecten van het PvdA-plan, exclusief de aardgasfinanciering, na vier jaar voor de betalingsbalans, de economische groei en het aantal te creëren arbeidsplaatsen dezelfde zijn als van het plan inclusief de aardgasbaten (23). Hierbij moet men wel bedenken dat de particuliere bestedingen extra onder druk zijn komen te staan, terwijl de investeringen overeind gehouden worden door middel van subsidies. Van een werkelijke investeringsstimulering is geen sprake. Op de wat langere termijn kan het achterblijven van de investeringsontwikkeling zich wreken in een verouderd productieapparaat, met alle problemen van dien. Op korte termijn leidt kapitaalmarktfinanciering tot betalingsbalanstekorten die aanleiding geven tot fricties in de particuliere sfeer. Door de specifieke vorm van het door ons gehanteerde model werken betalingsbalanssaldi door op de binnenlandse bestedingen. Laat men deze doorwerking achterwege — zoals in Vintaf-II —, of worden de betalingsbalanssaldi gecompenseerd, dan leidt een bestedingsimpuls onherroepelijk tot accelererende betalingsbalanstekorten.

Uit onze berekeningen blijkt derhalve dat de door de PvdA voorgestelde financiering met behulp van extra aardgasopbrengsten zinvol is, wanneer de hierdoor verkregen baten worden aangewend ter versterking van het productiepotentieel. Zou het programma via de kapitaalmarkt gefinancierd worden, dan zijn op middellange termijn in termen van werkgelegenheid, economische groei en betalingsbalans, vergelijkbare uitkomsten te verwachten als bij de financiering via aardgas. Gelet op de investeringsontwikkeling heeft de laatste vorm van financieren voordelen. Hierbij moet wel worden aangetekend, dat het economische beleid er zorg voor moet dragen dat de investeringen niet op een of andere wijze onder druk komen te staan, daar anders de voordelen ten opzichte van kapitaalmarktfinanciering waarschijnlijk gering zijn.

Conclusies

De conclusies die uit onze berekeningen getrokken kunnen worden, vatten we hieronder kort samen.

- Het PvdA-plan is alleen realiseerbaar wanneer een stringente loonmatiging wordt doorgevoerd. Het is daarbij noodzakelijk dat de spanningen op de arbeidsmarkt die door een dergelijke loonmatiging kunnen ontstaan, worden weggenomen, en niet zullen leiden tot een opnieuw opdrijven van de

21) De door de monetaristen zo benadrukte „crowding out” van de particuliere bestedingen komt nu duidelijk naar voren. De investeringen blijven alleen op peil door de loonmatiging inclusief de subsidies op investeringsuitgaven.

22) Op het eerste gezicht mag het vreemd lijken dat het teruglopen van de investeringsgroei nauwelijks invloed heeft op het scheppen van werkgelegenheid. De structuur van het jaargangenblok impliceert dat loonmatiging belangrijker voor de werkgelegenheidsontwikkeling is dan investeringsstimulering. Zie ook Den Hartog, Van de Klundert en Tjan, De structurele ontwikkeling van de werkgelegenheid in macro-economisch perspectief, Preadvies voor de Vereniging voor Staathuishoudkunde, Den Haag, 1975, blz. 83 en 84.

23) Opgemerkt zij dat de kapitaalmarkt slechts op eenvoudige wijze in ons model is verwerkt. Het is goed denkbaar dat bij een beter gespecificeerde kapitaalmarkt de uitkomsten aanmerkelijk minder gunstig zijn.

arbeidsinkomens. De uitvoerbaarheid van de PvdA-plannen in de komende jaren zal dan ook voor een belangrijk deel afhangen van de zelfdiscipline van de vakbonden en hun leden. Bestaat de bereidheid tot matiging niet, of niet in voldoende mate, dan zal het plan van de PvdA, volgens onze exercities, slechts in geringe mate bijdragen tot een verbetering van de werkgelegenheidssituatie en een vergroting van de economische groei. De betalingsbalanspositie kan zelfs heel goed negatief worden beïnvloed door de plannen.

- De verhoging van de overheidsuitgaven die het PvdA-plan impliceert, wordt grotendeels betaald uit een toename van de aardgasbaten. Een financiering via de kapitaalmarkt leidt op middellange termijn tot vergelijkbare uitkomsten. Extra kapitaalmarktfinanciering impliceert namelijk aanvankelijk grote betalingsbalanstekorten, doch door de daaruit

afgedwongen bestedingsbeperking, althans wanneer de monetaire autoriteiten zich afzijdig houden, zullen deze tekorten na enkele jaren omslaan in overschotten. Hoewel dit op het eerste gezicht gunstig lijkt, moet men er evenwel mee rekenen, dat als gevolg van de monetaire verkrapping de investeringen, ondanks de stringente loonmatiging, sterk onder druk komen te staan, met alle gevolgen van dien. Zou blijken dat bij de aardgasvariant de investeringen om wat voor reden dan ook nauwelijks extra gestimuleerd worden, dan heeft deze financieringsvorm weinig voordelen boven kapitaalmarktfinanciering, althans in termen van structurele versterking van de economie.

Jarig van Sinderen
Ruud Pijpers
Viek Verdult